

Ministarstvo za
ljudska i manjinska
prava

UMHCG

OPŠTI KOMENTAR BR. 1 (2014)

Član 12: Jednako priznanje pred zakonom

**KARAVAN
O LJUDSKIM
PRAVIMA OSI**

Impressum:

Izdavač:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Za izdavača:

Marina Vujačić

Izvor:

**[Committee on the Rights of Persons with Disabilities
General Comments](#)**

S engleskog prevela:

Vesna Popov

Dizajn:

Gavro Kračković

Podgorica, 2020.

I Uvod

1. Jednakost pred zakonom je osnovni opšti princip zaštite ljudskih prava i neophodna je za uživanje ostalih ljudskih prava. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima izričito garantuju pravo na jednakost pred zakonom. Član 12 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom bliže opisuje sadržaj ovog građanskog prava, fokusirajući se na oblasti u kojima se osobama s invaliditetom tradicionalno uskraćuje ovo pravo. Član 12 ne propisuje dodatna prava za osobe s invaliditetom; ovaj član jednostavno opisuje specifične elemente koje su države potpisnice dužne da uzmu u obzir kako bi obezbijedile pravo na jednakost pred zakonom za osobe s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima.

2. S obzirom na značaj ovog člana, Komitet je omogućio interaktivne forume za diskusiju o poslovnoj sposobnosti. Iz veoma korisne razmjene mišljenja o odredbama člana 12 od strane eksperata, država potpisnica, organizacija osoba s invaliditetom, nevladinih organizacija, ugovornih nadzornih tijela, nacionalnih institucija za ljudska prava i agencija Ujedinjenih nacija, Komitet je odlučio da je neophodno obezbijediti dalje smjernice u formi opšteg komentara.

3. Na osnovu inicijalnih izvještaja različitih država potpisnica koje je do sada razmotrio, Komitet je uvidio da postoji opšte nerazumijevanje o preciznom obimu obaveza država potpisnica na osnovu člana 12 Konvencije. Zaista, došlo je do opšteg propusta da se shvati da model pristupa invaliditetu zasnovan na ljudskim pravima podrazumijeva prelazak sa paradigme zamjenskog odlučivanja na onu koja se bazira na odlučivanju uz podršku. Cilj ovog opšteg komentara jeste da se istraže opšte obaveze koje proizilaze iz različitih djelova člana 12.

4. Ovaj opšti komentar sadrži tumačenje člana 12 koje se zasniva na opštim principima Konvencije, kako je naznačeno u članu 3, naime, poštovanje urođenog dostojanstva; individualne autonomije – uključujući slobodu sopstvenog izbora – i samostalnost osoba; zabranu diskriminacije; puno i efektivno učešće i uključivanje u društvo; uvažavanje razlika i prihvatanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječanstva; jednakost mogućnosti; pristupačnost; jednakost muškaraca i žena; poštovanje razvijajućih kapaciteta djece s invaliditetom, kao i poštovanje prava djece s invaliditetom na očuvanje svog identiteta.

5. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, kao i Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, posebno navode da je pravo na jednako priznanje pred zakonom „svuda“ na snazi. Drugim riječima, ne postoje okolnosti dopuštene međunarodnim pravom o ljudskim pravima u kojima bi osoba mogla biti lišena prava na to da bude pred zakonom priznata kao osoba ili u kojima bi joj to pravo moglo biti ograničeno. Ovo potvrđuje član 4, paragraf 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, u kome se iznosi da odstupanje od ovog prava nije dozvoljeno, čak ni u trenucima nepredviđenih okolnosti. Iako ekvivalentna zabrana odstupanja od prava na jednako priznanje pred zakonom u Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom nije izričito navedena, odredba Međunarodnog pakta pokriva ovakvu zaštitu posredstvom člana 4, paragraf 4 Konvencije, koji propisuje da odredbe Konvencije o pravima osoba s invaliditetom ne odstupaju od postojećeg međunarodnog prava.

6. Pravo na jednakost pred zakonom takođe se razmatra i u drugim relevantnim međunarodnim i regionalnim ugovorima o ljudskim pravima. Član 15 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena garantuje ženama jednakost pred zakonom i zahtijeva priznavanje poslovne sposobnosti žena ravnopravno s muškarcima, uključujući i onu koja se odnosi na zaključivanje ugovora, upravljanje imovinom i ostvarivanje njihovih prava u pravosuđu. Član 3 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda propisuje pravo svake osobe na jednakost pred zakonom i na uživanje jednake zakonske zaštite. Član 3 Američke konvencije o ljudskim pravima sadrži pravo na pravni subjektivitet kao i pravo svake osobe da bude kao osoba priznata pred zakonom.

7. Države potpisnice moraju detaljno ispitati sve oblasti prava kako bi na jednakoj osnovi s drugima osigurale da pravo osoba s invaliditetom na poslovnu sposobnost nije ograničeno. Tokom istorije, osobama s invaliditetom je uskraćivano pravo na poslovnu sposobnost u mnogim oblastima, na diskriminatoran način, pod režimima zamjenskog odlučivanja kao što su starateljstvo, tutorstvo i po osnovu zakona o mentalnom zdravlju koji dozvoljavaju prinudno liječenje. Ove prakse moraju biti ukinute kako bi se obezbijedilo da osobama s invaliditetom bude vraćena puna poslovna sposobnost, na ravnopravnoj osnovi s drugima.

8. Član 12 Konvencije potvrđuje da sve osobe s invaliditetom imaju punu poslovnu sposobnost. Poslovna sposobnost uskraćivana je tokom istorije na osnovu predrasuda mnogim grupama, uključujući žene (naročito nakon sklapanja braka) i etničke manjine. Međutim, osobe s invaliditetom ostaju grupa kojoj se poslovna sposobnost najčešće uskraćuje u pravnim sistemima širom svijeta. Pravo na jednako priznanje pred zakonom podrazumijeva da je poslovna sposobnost univerzalno svojstvo urođeno svim osobama na osnovu toga što su osobe i da se mora priznati i osobama s invaliditetom, na ravnopravnoj osnovi s drugima. Poslovna sposobnost nužna je za ostvarivanje građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Ona postaje naročito značajna za osobe s invaliditetom kada treba da donose suštinske odluke koje se tiču njihovog zdravlja, obrazovanja i posla. Oduzimanje poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom vodilo je, u mnogim slučajevima, uskraćivanju mnogih temeljnih prava, uključujući pravo glasa, pravo na sklapanje braka i zasnivanje porodice, reproduktivna prava, roditeljska prava, pravo na davanje pristanka na intimne odnose i medicinski tretman i pravo na slobodu.

9. Sve osobe s invaliditetom, uključujući one s fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili senzornim oštećenjima, mogu biti pogođene oduzimanjem poslovne sposobnosti i zamjenskim odlučivanjem. Međutim, osobe sa kognitivnim ili psihosocijalnim invaliditetom su bile, i nastavljaju da budu, nesrazmjerno pogođene zamjenskim odlučivanjem i oduzimanjem poslovne sposobnosti. Komitet ponovo potvrđuje da status osobe kao osobe s invaliditetom, kao ni postojanje oštećenja (uključujući fizičko ili senzorno oštećenje), nikada ne smije predstavljati osnov za oduzimanje poslovne sposobnosti ili bilo kog prava koje je predviđeno članom 12. Svaka praksa koja prema svojoj svrsi ili dejstvu dovodi do povrede člana 12 mora biti ukinuta, kako bi se obezbijedilo da se osobama s invaliditetom povratni puna poslovna sposobnost, na ravnopravnoj osnovi s drugima.

10. Ovaj Opšti komentar se, prije svega, odnosi na normativni sadržaj člana 12 i obaveze država koje iz njega proističu. Komitet će nastaviti s radom u ovoj oblasti i pružiti dalje detaljne smjernice o pravima i obavezama koje proističu iz člana 12 u svojim budućim zaključnim razmatranjima, opštim komentarima i drugim dokumentima.

II Normativni sadržaj člana 12

Član 12, paragraf 1

11. Član 12, paragraf 1, potvrđuje pravo osoba s invaliditetom da budu priznate kao osobe pred zakonom. Ovim se garantuje poštovanje svakog ljudskog bića kao osobe koja posjeduje pravni subjektivitet, što je preduslov za priznavanje poslovne sposobnosti.

Član 12, paragraf 2

12. Član 12, paragraf 2, priznaje da osobe s invaliditetom uživaju poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugima u svim oblastima života. Poslovna sposobnost obuhvata sposobnost da se bude nosilac prava i da se djeluje u skladu sa zakonom. Poslovna sposobnost da se

bude nosilac prava daje osobi pravo na punu zaštitu njegovih ili njenih prava od strane pravnog sistema. Poslovna sposobnost da se djeluje u skladu sa zakonom priznaje osobu kao činioca koji ima moć da učestvuje u poslovima, i uopšte, da stvara, mijenja ili ukida pravne odnose. Pravo da se bude priznat kao pravni činilac predviđeno je članom 12, paragraf 5 Konvencije, koji navodi dužnost država potpisnica da „preduzmu sve odgovarajuće i efektivne mjere kako bi osigurale jednako pravo lica sa invaliditetom da posjeduju i nasljeđuju imovinu, da kontrolišu svoje finansijske poslove i imaju pristup bankarskim zajmovima, hipotekama i drugim oblicima finansijskog kredita... kao i da osobe s invaliditetom ne budu arbitrarno lišene imovine“.

13. Poslovna sposobnost i mentalna sposobnost različiti su pojmovi. Poslovna sposobnost je mogućnost jedne osobe da bude nosilac prava i obaveza (pravna sposobnost), i da koristi ova prava i obaveze (pravno djelovanje). To je od presudnog značaja za postizanje suštinskog učešća u društvu. Mentalna sposobnost odnosi se na vještine donošenja odluka, koje prirodno variraju od osobe do osobe i mogu biti različite za datu osobu u zavisnosti od mnogih faktora, uključujući faktore u okruženju i društvene faktore. Pravni instrumenti poput Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (član 6), Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (član 16), i Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (član 15) nijesu precizirali razliku između mentalne i poslovne sposobnosti. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 12) sada jasno naglašava da „slaboumnost“ i druge diskriminatorne etikete nijesu legitiman razlog za uskraćivanje poslovne sposobnosti (i pravne sposobnosti i pravnog djelovanja). U skladu sa članom 12 Konvencije, pretpostavljena ili stvarna oštećenja mentalnih sposobnosti ne smiju se koristiti kao opravdanje za oduzimanje poslovne sposobnosti.

14. Poslovna sposobnost je urođeno pravo svih osoba, uključujući osobe s invaliditetom. Kao što je primijećeno ranije u tekstu, ona sadrži dvije komponente. Prva je pravna sposobnost, odnosno mogućnost da se posjeduju prava, da osoba bude priznata kao pravni subjekat pred zakonom. Ovo može uključivati, na primjer, upis u matičnu knjigu rođenih, traženje medicinske pomoći, upis u birački spisak ili podnošenje zahtjeva za izdavanje pasoša. Druga komponenta je pravno djelovanje, odnosno sposobnost korišćenja prava i da radnje preduzete u tu svrhu budu pravno priznate. Upravo ta komponenta često biva oduzimana ili umanjivana za osobe s invaliditetom. Na primjer, zakoni mogu dozvoljavati osobama s invaliditetom da posjeduju imovinu, ali ne uvažavaju uvijek njihove postupke koji se tiču kupovine ili prodaje imovine. Poslovna sposobnost znači da sve osobe, uključujući osobe s invaliditetom, posjeduju pravnu sposobnost i sposobnost pravnog djelovanja samim tim što su ljudska bića. Prema tome, obje navedene komponente poslovne sposobnosti moraju biti priznate kako bi pravo na poslovnu sposobnost osoba s invaliditetom bilo ostvareno; one se ne mogu razdvajati. Pojam mentalne sposobnosti je veoma kontroverzan sam po sebi. On nije, kao što se uobičajeno predstavlja, objektivni, naučni i prirodni fenomen. Mentalna sposobnost zavisi od socijalnog i političkog konteksta, isto kao i discipline, profesije i prakse koje igraju dominantnu ulogu u procjenjivanju mentalne sposobnosti.

15. U većini izvještaja država potpisnica koje je Komitet do sada razmatrao, pojmovi mentalne i poslovne sposobnosti bili su na takav način isprepletani da, ako se smatra da osoba ima umanjenu sposobnost odlučivanja, često usljed kognitivnog ili psihosocijalnog oštećenja, njegova ili njena poslovna sposobnost da donese određenu odluku biva zbog toga ukinuta. Ova odluka donosi se jednostavno na osnovu dijagnoze oštećenja (pristup zasnovan na statusu), ili ukoliko osoba donosi odluku za koju se smatra da ima negativne posljedice (pristup zasnovan na ishodu), ili ukoliko se njene vještine odlučivanja smatraju manjkavima (funkcionalni pristup). Funkcionalnim pristupom pokušava se procijeniti mentalna sposobnost i u skladu s tim oduzeti poslovna sposobnost. To se često zasniva na tome da li je osoba u stanju da razumije prirodu i posljedice odluke i/ili da li ona/on može upotrijebiti i procijeniti relevantne informacije. Funkcionalni pristup je pogrešan iz dva razloga: (a) on se diskriminatorno primjenjuje na osobe s invaliditetom, i (b) on pretpostavlja da se može precizno procijeniti rad ljudskog uma i onda poništiti suštinsko ljudsko pravo – pravo na jednako priznanje pred zakonom – kada pojedinac ne prođe procjenu. Kod

svih ovih pristupa, invaliditet i vještina donošenja odluka osobe uzimaju se kao legitimni osnov za oduzimanje njegove ili njene poslovne sposobnosti i snižavanje njegovog ili njenog statusa pred zakonom. Član 12 ne dozvoljava takvo diskriminatorno lišavanje poslovne sposobnosti, nego zahtijeva pružanje podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti.

Član 12, paragraf 3

16. Članom 12, paragraf 3, priznaje se da države potpisnice imaju obavezu da obezbijede osobama s invaliditetom pristup podršci u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti. Države potpisnice moraju se suzdržati od lišavanja poslovne sposobnosti i moraju osobama s invaliditetom prvenstveno omogućiti pristup podršci koja im može biti neophodna za donošenje odluka koje proizvode pravno dejstvo.

17. Podrška u ostvarivanju poslovne sposobnosti mora uvažavati prava, volju i sklonosti osoba s invaliditetom i nikada ne smije da se pretvori u zamjensko odlučivanje. Član 12, paragraf 3, ne određuje kakav treba da bude oblik podrške. „Podrška“ je širok pojam koji obuhvata kako neformalne, tako i formalne aranžmane podrške, različitih vrsta i intenziteta. Na primjer, osobe s invaliditetom mogu izabrati jednu ili više osoba od povjerenja da im pomažu u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti za određene vrste odluka, ili mogu potražiti druge oblike podrške, kao što su uzajamna podrška, zastupanje (uključujući podršku za samozastupanje) ili pomoć u komunikaciji. Podrška osobama s invaliditetom u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti može uključivati mjere koje se odnose na univerzalni dizajn i pristupačnost – na primjer, zahtijevanje od privatnih i javnih aktera, kao što su banke i finansijske institucije, da obezbijede informacije u razumljivom formatu, ili obezbjeđivanje profesionalnog tumača znakovnog jezika – kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo obavljanje pravnih radnji koje su potrebne za otvaranje bankovnog računa, sklapanje ugovora ili obavljanje drugih transakcija. Podrška takođe može predstavljati razvoj i prepoznavanje različitih, nekonvencionalnih metoda komunikacije, naročito za one koji koriste neverbalnu komunikaciju za izražavanje svoje volje i sklonosti. Za mnoge osobe s invaliditetom, mogućnost planiranja unaprijed predstavlja važan oblik podrške, putem koje one mogu da izraze svoju volju i želje koje treba slijediti u vrijeme kada oni ne budu u stanju da ih saopšte drugima. Sve osobe s invaliditetom imaju pravo da planiraju unaprijed i treba im omogućiti da to čine na ravnopravnoj osnovi s drugima. Države potpisnice mogu obezbijediti različite oblike mehanizama za planiranje unaprijed, da bi se odgovorilo različitim željama, ali sve opcije moraju biti nediskriminatorne. Pojedincu treba obezbijediti podršku ukoliko on želi da obavi proces planiranja unaprijed. Trenutak u kome unaprijed data uputstva stupaju na snagu (i prestaju da važe) treba da odredi osoba i navede ga u tekstu uputstva; i ne bi trebalo da bude utemeljen na procjeni da osobi nedostaje mentalna sposobnost.

18. Vrsta i intenzitet podrške koju treba obezbijediti značajno će se razlikovati od jedne do druge osobe usljed razlika između osoba s invaliditetom. Ovo je u skladu sa članom 3 (d), koji predviđa „uvažavanje razlika i prihvatanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječanstva“ kao opšti princip Konvencije. U svako doba, uključujući i krizne situacije, individualna autonomija i sposobnost osoba s invaliditetom da donose odluke mora se poštovati.

19. Neke osobe s invaliditetom zahtijevaju samo priznavanje svog prava na poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugima u skladu sa članom 12, paragraf 2 Konvencije i ne žele da ostvaruju svoje pravo na podršku na način definisan članom 12, paragraf 3.

Član 12, paragraf 4

20. Član 12, paragraf 4, okvirno navodi mjere zaštite koje moraju biti prisutne u sistemu podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti. Član 12, paragraf 4, mora se čitati zajedno s ostatkom člana 12 i cjelokupne Konvencije. Njime se zahtijeva da države potpisnice stvore odgovarajuće i efikasne mjere zaštite za ostvarivanje poslovne sposobnosti. Primarna svrha ovih mjera zaštite mora biti da se obezbijedi poštovanje prava, volje i sklonosti osobe. Kako bi se ovo postiglo, mjere zaštite moraju obezbijediti zaštitu od zloupotrebe, na ravnopravnoj osnovi s drugima.

21. U slučajevima kada nakon značajnih napora nije moguće utvrditi volju i sklonosti pojedinca, „najbolje tumačenje volje i sklonosti“ mora zamijeniti odluke zasnovane na „najboljim interesima“. Ovim se poštuju prava, volja i sklonosti pojedinca, u skladu sa članom 12, paragraf 4. Princip „najboljeg interesa“ nije mjera zaštite u skladu sa članom 12 u pogledu odraslih osoba. Paradigma „volje i sklonosti“ mora zamijeniti paradigmu „najboljih interesa“, kako bi se obezbijedilo da osobe s invaliditetom uživaju pravo na poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugima.

22. Sve osobe su pod rizikom da budu izložene „neprimjerenom uticaju“, međutim, ovaj rizik može biti izraženiji kod onih koji se oslanjaju na podršku drugih za donošenje odluka. Neprimjereni uticaj prepoznaje se tamo gdje kvalitet interakcije između osobe koja pruža podršku i osobe koja prima podršku ukazuje na znakove straha, agresije, prijetnje, prevare ili manipulacije. Mjere zaštite za ostvarivanje poslovne sposobnosti moraju obuhvatiti zaštitu od neprimjerenog uticaja; ali ipak, ta zaštita mora takođe poštovati prava, volju i sklonosti osobe, uključujući i pravo na preuzimanje rizika i pravljenje grešaka.

Član 12, paragraf 5

23. Član 12, paragraf 5, obavezuje države potpisnice da preduzmu mjere – uključujući zakonodavne, administrativne, sudske i druge praktične mjere – da obezbijede prava osoba s invaliditetom u odnosu na finansijske i ekonomske poslove, na ravnopravnoj osnovi s drugima. Pristup finansijskim i imovini tradicionalno je uskraćivan osobama s invaliditetom na osnovu medicinskog modela pristupa invaliditetu. Ovaj pristup uskraćivanja poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom u finansijskim pitanjima mora biti zamijenjen podrškom za ostvarivanje poslovne sposobnosti, u skladu sa članom 12, paragraf 3. Isto kao što rod ne smije biti korišćen kao osnova za diskriminaciju u oblastima finansijska i imovine,^[1] ne smije biti korišćen ni invaliditet.

III Obaveze država potpisnica

24. Države potpisnice imaju obavezu da poštuju, štite i ispunjavaju prava svih osoba s invaliditetom na jednako priznanje pred zakonom. U tom smislu, države potpisnice treba da se suzdrže od svake radnje koja uskraćuje osobama s invaliditetom prava na jednako priznanje pred zakonom. Države potpisnice treba da preduzmu radnje u cilju sprečavanja nedržavnih aktera i privatnih lica da ometaju mogućnost osoba s invaliditetom da ostvaruju i uživaju svoja ljudska prava, uključujući i pravo na poslovnu sposobnost. Jedan od ciljeva podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti jeste izgradnja samopouzdanja i vještina osoba s invaliditetom, kako bi u budućnosti mogle da ostvaruju svoju poslovnu sposobnost s manjom podrškom, ako tako žele. Države potpisnice imaju obavezu da obezbijede obuku za osobe koje primaju podršku, tako da one mogu

1 Vidjeti Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, član. 13 (b).

odlučiti kada je im potrebno manje podrške ili kada im podrška više nije potrebna u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti.

25. Kako bi se u potpunosti priznala „univerzalna poslovna sposobnost“ koja podrazumijeva da sve osobe, bez obzira na invaliditet ili vještine donošenja odluka, urođeno posjeduju poslovnu sposobnost, države potpisnice moraju ukinuti uskraćivanje poslovne sposobnosti koje je diskriminatorno po osnovu invaliditeta prema njegovoj svrsi ili dejstvu.^[2]

26. U svojim zaključnim razmatranjima inicijalnih izvještaja u vezi sa članom 12, Komitet za prava osoba s invaliditetom je u više navrata isticao da države potpisnice kojih se to tiče moraju „revidirati zakone koji omogućavaju starateljstvo i zastupništvo i preduzeti radnje kako bi razvili zakone i politike koji će zamijeniti režime zamjenskog odlučivanja odlučivanjem uz podršku, koje poštuju autonomiju osobe, njenu volju i sklonosti“.

27. Režimi zamjenskog odlučivanja mogu poprimiti mnoge različite oblike, uključujući puno starateljstvo, sudske zabrane i djelimično starateljstvo. Pa ipak, ovi režimi imaju određene zajedničke osobine: mogu se definisati kao sistemi u kojima se (i) osobi oduzima poslovna sposobnost, makar i u pogledu samo jedne odluke; (ii) neko drugi, ko nije osoba o kojoj je riječ, može odrediti zamjenskog donosioca odluka, i to može učiniti suprotno volji te osobe; i (iii) svaka odluka koju donosi zamjenski donosilac je odluka zasnovana na onome što se smatra da je objektivno „najbolji interes“ osobe o kojoj je riječ, nasuprot tome da bude zasnovana na volji i sklonostima te osobe.

28. Obaveza država potpisnica da zamijene režime zamjenskog odlučivanja odlučivanjem uz podršku zahtijeva kako ukidanje režima zamjenskog odlučivanja, tako i razvijanje alternativnog odlučivanja uz podršku. Razvijanje sistema odlučivanja uz podršku paralelno s nastavkom korišćenja zamjenskog odlučivanja nije dovoljno za usaglašenost sa članom 12 Konvencije.

29. Režim odlučivanja uz podršku obuhvata raznovrsne mogućnosti podrške koje daju primat volji i sklonostima osobe i poštuju norme ljudskih prava. On treba da obezbijedi zaštitu svih prava, uključujući ona koja su u vezi s autonomijom (pravo na poslovnu sposobnost, pravo na jednako priznanje pred zakonom, pravo na izbor mjesta stanovanja itd.) i prava koja su u vezi sa slobodom od zloupotrebe i zlostavljanja (pravo na život, pravo na fizički integritet, itd.). Zatim, sistemi odlučivanja uz podršku ne treba pretjerano da regulišu živote osoba s invaliditetom. Dok režimi odlučivanja uz podršku mogu poprimiti različite oblike, svi treba da sadrže određene ključne odredbe kako bi osigurali saglasnost sa članom 12 Konvencije, uključujući sljedeće:

(a) Odlučivanje uz podršku mora biti dostupno svima. Nivo potreba za podrškom, naročito u slučajevima kad je visok, ne smije biti prepreka dobijanju podrške u odlučivanju;

(b) Svi oblici podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti, uključujući intenzivnije oblike podrške, moraju se zasnivati na volji i sklonostima osobe, a ne na onome što se smatra njegovim ili njenim objektivno najboljim interesima;

(c) Način na koji osoba komunicira ne smije biti prepreka dobijanju podrške u odlučivanju, čak ni u slučajevima gde je ta komunikacija nekonvencionalna, ili razumljiva veoma malom broju osoba;

(d) Pravno prepoznavanje osobe ili osoba koje pružaju podršku koje je osoba s invaliditetom formalno izabrala mora biti dostupno i pristupačno, i država ima obavezu da omogući stvaranje podrške, naročito za osobe koje su izolovane i nemaju pristup podrsci koja prirodno postoji u zajednici. To mora uključivati mehanizam pomoću kojeg treće strane provjeravaju identitet osobe

2 Vidjeti Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom, član 2, u vezi sa članom 5.

koja pruža podršku, kao i mehanizam pomoću kojeg treće strane mogu osporiti radnje osobe koja pruža podršku, ako vjeruju da ta osoba ne djeluje u skladu s voljom i sklonostima osobe kojoj se podrška pruža;

(e) Da bi države potpisnice ispunile zahtjeve definisane u članu 12, paragraf 3 Konvencije prema kome države potpisnice moraju preduzeti mjere da „omoguće pristup“ zahtijevanoj podršci, one moraju obezbijediti da ta podrška bude dostupna po nominalnoj cijeni ili besplatna za osobe s invaliditetom, te da nedostatak finansijskih resursa ne bude prepreka pristupu podršci u ostvarivanju poslovne sposobnosti;

(f) Podrška u odlučivanju ne smije se koristiti kao opravdanje ograničavanja ostalih temeljnih prava osoba s invaliditetom, naročito prava glasa, prava na sklapanje braka ili građanskog partnerstva i zasnivanje porodice, reproduktivnih prava, roditeljskih prava, prava na davanje pristanka na intimne odnose i liječenje, kao i prava na slobodu;

(g) Osoba mora imati pravo da odbije podršku i da okonča ili promijeni odnos s osobom za podršku u svakom trenutku;

(h) Moraju se uvesti mjere zaštite za sve procese koji se odnose na poslovnu sposobnost i podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti. Cilj mjera zaštite je da se obezbijedi poštovanje volje i sklonosti osobe.

(i) Pružanje podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti ne treba da zavisi od procjena mentalne sposobnosti; novi, nediskriminatorni indikatori potreba za podrškom neophodni su za pružanje podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti.

30. Pravo na jednakost pred zakonom je već dugo priznato kao građansko i političko pravo, s korijenima u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima. Građanska i politička prava postaju obavezna u trenutku ratifikacije, i od država potpisnica se zahtijeva da preduzmu korake da odmah omoguće njihovo ostvarivanje. Kao takva, prava propisana članom 12 važe od trenutka ratifikacije i potrebno je odmah omogućiti njihovo ostvarivanje. Obaveza države da obezbijedi pristup podršci za ostvarivanje poslovne sposobnosti iz člana 12, paragraf 3, je obaveza neophodna za ispunjenje građanskog i političkog prava na jednako priznanje pred zakonom. „Progresivna realizacija“ (član 4, paragraf 2) ne primjenjuje se na član 12. Države potpisnice moraju neposredno po ratifikaciji početi da prave korake u pravcu realizacije prava iz člana 12. Ovi koraci moraju biti promišljeni, dobro isplanirani, i moraju uključivati konsultacije i suštinsko učešće osoba s invaliditetom i njihovih organizacija.

IV Odnos s drugim odredbama Konvencije

31. Priznavanje poslovne sposobnosti neraskidivo je vezano s uživanjem mnogih drugih ljudskih prava predviđenih Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom, uključujući, ali ne ograničavajući se na, pravo na pristup pravdi (član 13), pravo na slobodu od prisilnog zadržavanja u ustanovi za mentalno zdravlje i pravo da se ne bude prisiljen na podvrgavanje psihijatrijskom liječenju (član 14), pravo na poštovanje fizičkog i mentalnog integriteta (član 17), pravo na slobodu kretanja i državljanstvo (član 18), pravo na odluku gdje i s kim će se živjeti (član 19), pravo na slobodu izražavanja (član 21), pravo na brak i zasnivanje porodice (član 23), pravo na pristanak na medicinsko liječenje (član 25) i pravo glasa i kandidovanja na izborima (član 29). Bez priznavanja osobe kao osobe pred zakonom, sposobnost da se ova prava, kao i mnoga druga predviđena Konvencijom, istaknu, koriste i sprovode, značajno je ugrožena.

Član 5: Jednakost i zabrana diskriminacije

32. Kako bi se dostiglo jednako priznanje pred zakonom, poslovna sposobnost ne smije biti diskriminatorno oduzimana. Članom 5 Konvencije garantuje se jednakost svih osoba pred zakonom, kao i pravo na jednaku zakonsku zaštitu. Njime se izričito zabranjuje bilo kakva diskriminacija po osnovu invaliditeta. Diskriminacija po osnovu invaliditeta definisana je članom 2 Konvencije kao svaka razlika, isključivanje ili ograničenje po osnovu invaliditeta, što ima za cilj ili efekat narušenja ili poništenja priznavanja, uživanja ili vršenja, ravnopravno s drugima, svih ljudskih prava i osnovnih sloboda. Uskraćivanje poslovne sposobnosti koje prema svojoj svrsi ili dejstvu predstavlja ometanje prava osoba s invaliditetom na jednako priznanje pred zakonom predstavlja povredu članova 5 i 12 Konvencije. Država je u mogućnosti da ograniči poslovnu sposobnost osobe na osnovu određenih okolnosti, kao što su bankrotstvo ili osuda za krivično djelo. Međutim, pravo na jednako priznanje pred zakonom i sloboda od diskriminacije zahtijeva da, kada država oduzima poslovnu sposobnost, to mora biti na jednakim osnovama za sve osobe. Oduzimanje poslovne sposobnosti ne smije biti zasnovano na ličnim osobinama kao što su rod, rasa ili invaliditet, ili da kao svrhu ili dejstvo ima drugačiji tretman ovih osoba.

33. Sloboda od diskriminacije u vezi s priznanjem poslovne sposobnosti uspostavlja autonomiju i uvažava ljudsko dostojanstvo osobe u skladu s principima obuhvaćenim članom 3 (a) Konvencije. Sloboda izbora najčešće zahtijeva poslovnu sposobnost. Samostalnost i autonomija uključuju mogućnost pravnog uvažavanja odluka pojedinca. Potreba za podrškom i razumnim adaptacijama u donošenju odluka ne bi se smjela koristiti za dovođenje nečije poslovne sposobnosti u pitanje. Poštovanje razlika i prihvatanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječanstva (član 3 (d)) nespojivo je s dodjeljivanjem poslovne sposobnosti na osnovu asimilacije.

34. Nediskriminacija podrazumijeva pravo na razumne adaptacije u ostvarivanju poslovne sposobnosti (član 5, paragraf 3). Razumne adaptacije definisane su članom 2 Konvencije kao neophodno i odgovarajuće modifikovanje i usklađivanje kojim se ne nameće nesrazmjerno, odnosno nepotrebno opterećenje, tamo gdje je to u konkretnom slučaju potrebno, kako bi se obezbijedilo da osobe s invaliditetom uživaju, odnosno ostvaruju ravnopravno s drugima sva ljudska prava i osnovne slobode". Pravo na razumne adaptacije u ostvarivanju poslovne sposobnosti je odvojeno od prava na podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti i dopunjuje se sa njim. Od država potpisnica se zahtijeva da sprovedu sve modifikacije i usklađivanja kojima bi se omogućilo osobama s invaliditetom da ostvaruju svoju poslovnu sposobnost, osim ako je u pitanju nesrazmjernan ili nepotreban teret. Takve modifikacije ili usklađivanja mogu uključivati, ali nijesu ograničeni na pristup zgradama od javnog značaja, kao što su sudovi, banke, centri za socijalni rad, biračka mjesta; pristupačne informacije koje se tiču odluka koje imaju pravne posljedice i personalnu asistenciju. Pravo na podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti ne bi smjelo da bude ograničeno tvrdnjom o nesrazmjernom ili nepotrebnom teretu. Država ima apsolutnu obavezu da obezbijedi pristup podršci u ostvarivanju poslovne sposobnosti.

Član 6: Žene s invaliditetom

35. Član 15 Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena propisuje da žene imaju poslovnu sposobnost ravnopravno s muškarcima, utvrđujući u vezi s tim da je priznavanje poslovne sposobnosti od integralne važnosti za jednako priznavanje pred zakonom: „Države potpisnice priznaju ženama jednaku poslovnu sposobnost u građanskim stvarima kao i muškarcima i daju im jednake mogućnosti da se njome koriste. One posebno daju ženama jednaka prava na zaključenje ugovora i upravljanje imovinom i tretiraju ih ravnopravno u svim fazama postupka pred sudom" (paragraf 2). Ova odredba odnosi se na sve žene, uključujući i žene s invaliditetom. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom prepoznaje da žene s invaliditetom mogu biti podložne višestrukim i interseksijskim oblicima diskriminacije, po osnovu roda i invaliditeta. Na primjer, žene

s invaliditetom podložne su visokoj stopi prinudne sterilizacije i često im se oduzima kontrola nad reproduktivnim zdravljem i odlučivanjem, na osnovu pretpostavke da nijesu u stanju dati pristanak na seksualne odnose. Određeni pravosudni sistemi takođe imaju više stope nametanja zamjenskog odlučivanja ženama nego muškarcima. Stoga je naročito važno ponovo potvrditi da ženama s invaliditetom treba da bude priznata poslovna sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Član 7: Djeca s invaliditetom

36. Dok član 12 Konvencije štiti jednakost pred zakonom za sve osobe bez obzira na uzrast, član 7 Konvencije prepoznaje razvijajuće sposobnosti djeteta i zahtijeva da se „u svim akcijama koje se tiču djece s invaliditetom mora prevashodno voditi računa o najboljim interesima djeteta“ (paragraf 2) i da se „njihovom mišljenju da odgovarajuća težina u skladu s njihovim uzrastom i zrelošću“ (paragraf 3). U cilju usaglašavanja sa članom 12, države potpisnice moraju ispitati svoje zakone kako bi obezbijedile da se volja i sklonosti djece s invaliditetom poštuju na ravnopravnoj osnovi s drugim djecom.

Član 9: Pristupačnost

37. Prava propisana članom 12 su u tijesnoj vezi s obavezama države u vezi s pristupačnošću (član 9), zbog toga što je pravo na jednako priznanje pred zakonom neophodno kako bi se osobama s invaliditetom omogućilo da žive samostalno i u potpunosti učestvuju u svim aspektima života. Član 9 zahtijeva identifikaciju i uklanjanje prepreka ustanovama i servisima koji su otvoreni ili stoje na raspolaganju javnosti. Nedostatak pristupačnosti informacija i komunikacija i nepristupačnost usluga mogu predstavljati prepreke u ostvarivanju poslovne sposobnosti u praksi za neke osobe s invaliditetom. Stoga države potpisnice moraju učiniti potpuno pristupačnim sve procedure za ostvarivanje poslovne sposobnosti i sve informacije i komunikaciju koje se na njih odnose. Države potpisnice moraju revidirati svoje zakone i prakse kako bi obezbijedile da se pravo na poslovnu sposobnost i pristupačnost ostvaruje.

Član 13: Pristup pravdi

38. Države potpisnice su u obavezi da obezbijede osobama s invaliditetom pristup pravdi na ravnopravnoj osnovi s drugima. Priznanje prava na poslovnu sposobnost je od suštinskog značaja za pristup pravdi na mnogo načina. Da bi mogle zahtijevati ispunjavanje svojih prava i obaveza na ravnopravnoj osnovi s drugima, osobe s invaliditetom moraju biti priznate kao osobe pred zakonom, s jednakim položajem pred sudovima i tribunalima. Države potpisnice takođe moraju obezbijediti osobama s invaliditetom pristup pravnom zastupanju na ravnopravnoj osnovi s drugima. Ovo je prepoznato kao problem u mnogim pravosudnim sistemima i mora se promijeniti – što uključuje i osiguravanje da osobe koje dožive ometanje svog prava na poslovnu sposobnost imaju priliku da to ometanje ospore, samostalno, ili preko pravnog zastupnika, kao i da svoja prava brane na sudu. Osobe s invaliditetom često su bivale isključene iz ključnih uloga u pravosuđu, kao što su uloge advokata, sudija, svjedoka ili članova porote.

39. Policijski službenici, socijalni radnici i ostali zaposleni u službama koje stupaju u kontakt s građanima moraju biti obučeni da osobe s invaliditetom prepoznaju kao potpune osobe pred zakonom i da daju jednaku težinu njihovim žalbama i izjavama kao i onima koje bi dali žalbama i izjavama osoba bez invaliditeta. Ovo iziskuje obuku i podizanje svijesti u ovim važnim zanimanjima. Osobama s invaliditetom takođe se mora garantovati poslovna sposobnost da svjedoče, na ravnopravnoj osnovi s drugima. Član 12 Konvencije garantuje podršku u ostvarivanju poslovne

spособnosti, uključujući sposobnost svjedočenja u sudskim, administrativnim i drugim pravnim postupcima. Takva podrška može poprimiti različite oblike, uključujući priznavanje različitih načina komunikacije, dozvoljavanje video svjedočenja u određenim situacijama, proceduralne adaptacije, obezbjeđivanje profesionalnog tumačenja znakovnog jezika i druge pomoćne metode. Zaposleni u sudstvu takođe moraju biti obučeni i svjesni svoje obaveze poštovanja poslovne sposobnosti osoba s invaliditetom, uključujući pravnu sposobnost i pravno djelovanje.

Članovi 14 i 25: Sloboda, bezbjednost i saglasnost

40. Poštovanje prava na poslovnu sposobnost osoba s invaliditetom na ravnopravnoj osnovi s drugima uključuje poštovanje prava osoba s invaliditetom na slobodu i bezbjednost. Uskraćivanje poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom i njihovo zadržavanje u institucijama protivno njihovoj volji, bilo bez njihove saglasnosti ili uz saglasnost zamjenskog donosioca odluka, je aktuelni problem. Ova praksa predstavlja proizvoljno oduzimanje slobode i u suprotnosti je sa članovima 12 i 14 Konvencije. Države potpisnice moraju se suzdržati od takvih praksi i moraju uspostaviti mehanizam za revidiranje slučajeva u kojima su osobe s invaliditetom smještene u rezidencijalnu ustanovu bez svoje konkretne saglasnosti.

41. Pravo na uživanje najvišeg mogućeg zdravstvenog standarda (član 25) uključuje pravo na zdravstvenu njegu utemeljenu na slobodnom i informisanom pristanku. Države potpisnice imaju obavezu da zahtijevaju od svih zdravstvenih i medicinskih radnika (uključujući i stručnjake u oblasti psihijatrije) da pribave slobodni i informisani pristanak osoba s invaliditetom prije svake vrste liječenja. Zajedno s pravom na poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugima, države potpisnice imaju obavezu da ne dozvole zamjenskim donosiocima odluka da daju saglasnost u ime osoba s invaliditetom. Cjelokupni zdravstveni i medicinski kadar treba da obezbijedi odgovarajuće konsultacije u kojima osoba s invaliditetom direktno učestvuje. Oni takođe treba da se postaraju, koliko je to u njihovoj mogućnosti, da pomagači ili osobe za podršku ne odlučuju umjesto osoba s invaliditetom ili ne vrše neprimjeren uticaj na njihove odluke.

Članovi 15, 16 i 17: Poštovanje ličnog integriteta i sloboda od mučenja, nasilja, eksploatacije i zloupotrebe

42. Kao što je bilo rečeno u nekoliko zaključnih razmatranja, prinudno liječenje od strane psihijatrijskih i ostalih zdravstvenih i medicinskih radnika predstavlja povredu prava na jednako priznanje pred zakonom i kršenje prava na lični integritet (član 17), slobodu od mučenja (član 15) i slobodu od nasilja, eksploatacije i zloupotrebe (član 16). Ova praksa uskraćuje osobi poslovnu sposobnost da izabere medicinsko liječenje i stoga predstavlja povredu člana 12 Konvencije. Države potpisnice moraju, umjesto toga, poštovati poslovnu sposobnost osoba s invaliditetom da donose odluke u svakom trenutku, uključujući i u kriznim situacijama, obezbijediti tačne i pristupačne informacije o opcijama usluga, dostupnost nemedicinskih pristupa i nezavisne podrške. Države potpisnice imaju obavezu da obezbijede pristup podršci za odlučivanje koje se odnose na psihijatrijsko i drugo medicinsko liječenje. Prinudno liječenje je naročito problem za osobe s psihosocijalnim, intelektualnim i drugim kognitivnim oštećenjima. Države potpisnice moraju ukinuti politike i zakonske odredbe koje omogućavaju ili su odgovorne za prinudno liječenje, budući da se radi o stalnoj povredi koja se može naći u zakonima o mentalnom zdravlju širom svijeta, uprkos empirijskim dokazima koji ukazuju na neefikasnost i mišljenjima osoba – korisnika sistema mentalnog zdravlja, koji su iskusili veliki bol i traumu kao rezultat prinudnog liječenja. Komitet preporučuje da se države potpisnice postaraju da se odluke u vezi s fizičkim ili mentalnim integritetom mogu donijeti samo uz slobodni i informisani pristanak osobe o kojoj je riječ.

Član 18: Državljanstvo

43. Osobe s invaliditetom imaju pravo na lično ime i registraciju rođenja, kao dio prava da svuda budu priznate kao osobe pred zakonom (član 18, paragraf 2). Države potpisnice moraju preduzeti neophodne mjere kako bi obezbijedile da se djeca s invaliditetom registruju nakon rođenja. Ovo pravo predviđeno je Konvencijom o pravima djeteta (član 7); međutim, djeca s invaliditetom imaju nesrazmjerno velike izgleda da ne budu registrovana, u odnosu na drugu djecu. Ovo ne samo što ih lišava državljanstva, nego im ovakva praksa takođe često onemogućava pristup zdravstvenoj njezi i obrazovanju, i čak može voditi njihovoj smrti. Budući da nema zvanične evidencije o njihovom postojanju, mogu biti lišena života bez pravnih posljedica.

Član 19: Samostalan život i uključenost u zajednicu

44. Da bi u potpunosti ostvarila prava propisana članom 12, neophodno je da osobe s invaliditetom imaju prilike da razvijaju i izražavaju svoju volju i sklonosti, kako bi ostvarile svoju poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi s drugima. Ovo znači da osobe s invaliditetom moraju imati mogućnost da žive samostalno u zajednici i da prave izbore i imaju kontrolu nad svojim svakodnevnim životima, ravnopravno s drugima, kako je propisano članom 19.

45. Tumačenje člana 12, paragraf 3, u svijetlu prava na život u zajednici (član 19), znači da podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti treba pružiti koristeći pristup koji se zasniva na zajednici. Države potpisnice moraju prepoznati da su zajednice prednost i partneri u procesu učenja o tome koje vrste podrške su potrebne za ostvarivanje poslovne sposobnosti, uključujući i podizanje svijesti o različitim oblicima podrške. Države potpisnice moraju prepoznati društvene veze i podršku koja se prirodno javlja u zajednici (uključujući prijatelje, porodicu i školu) osoba s invaliditetom kao ključne za odlučivanje uz podršku. Ovo je u skladu s naglaskom Konvencije na punom uključivanju i učestvovanju osoba s invaliditetom u zajednici.

46. Segregacija osoba s invaliditetom u institucijama i dalje je prožimajući i pritajeno opasan problem koji krši veliki broj prava garantovanih Konvencijom. Problem se pogoršava široko rasprostranjenom praksom uskraćivanja poslovne sposobnosti osobama s invaliditetom, čime se omogućava drugima da daju saglasnost za njihovo smještanje u institucionalno okruženje. Direktorima institucija se, takođe, obično povjerava odlučivanje o ostvarivanju poslovne sposobnosti osoba koje u njima borave. Time se sva moć i kontrola nad osobom stavlja u ruke institucija. U cilju usaglašavanja s Konvencijom i poštovanja ljudskih prava osoba s invaliditetom, mora se sprovesti deinstitucionalizacija i vraćanje poslovne sposobnosti svim osobama s invaliditetom, koje moraju biti u mogućnosti da izaberu gdje i s kim će živjeti (član 19). Izbor osobe gdje i s kim će živjeti ne smije uticati na njegovo ili njeno pravo na pristup podršci za ostvarivanje njegove ili njene poslovne sposobnosti.

Član 22: Privatnost

47. Režimi zamjenskog odlučivanja, osim što su u suprotnosti sa članom 12 Konvencije, takođe potencijalno krše i pravo na privatnost osoba s invaliditetom, budući da zamjenski donosioci odluka obično stiču pristup širokom spektru ličnih i drugih informacija o osobi. Prilikom uspostavljanja sistema odlučivanja uz podršku, države potpisnice moraju obezbijediti da oni koji pružaju podršku u ostvarivanju poslovne sposobnosti u potpunosti poštuju pravo osoba s invaliditetom na privatnost.

Član 29: Učešće u političkom životu

48. Uskraćivanje ili ograničavanje poslovne sposobnosti koristilo se za uskraćivanje učešća u političkom životu, naročito prava glasa, za određene osobe s invaliditetom. Kako bi se u potpunosti ostvarilo jednako priznanje poslovne sposobnosti u svim aspektima života, važno je priznati poslovnu sposobnost osobama s invaliditetom u javnom i političkom životu (član 29). To znači da sposobnost osobe da donosi odluke ne može biti opravdanje za bilo kakvo isključivanje osoba s invaliditetom iz korišćenja njihovih političkih prava, uključujući pravo glasa, pravo kandidovanja na izborima i pravo da se bude član porote.

49. Države potpisnice su obavezne da štite i unapređuju pravo osoba s invaliditetom na pristup podršci po svom izboru za tajno glasanje, i da učestvuju na svim izborima i referendumima bez diskriminacije. Komitet dalje preporučuje da države potpisnice garantuju osobama s invaliditetom pravo da se kandiduju na izborima, da djelotvorno vrše dužnosti i da obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti, s razumnim adaptacijama i podrškom u ostvarivanju poslovne sposobnosti kada to žele.

V Implementacija na nacionalnom nivou

50. U svijetlu normativnog sadržaja i gore pomenutih obaveza, države potpisnice treba da preduzmu sljedeće korake da obezbijede potpuno sprovođenje člana 12 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom:

(a) Priznaju osobe s invaliditetom kao osobe pred zakonom, koje imaju pravni subjektivitet i poslovnu sposobnost u svim aspektima života, na ravnopravnoj osnovi s drugima. To zahtijeva ukidanje režima zamjenskog odlučivanja i mehanizama kojima se uskraćuje poslovna sposobnost, koji prema svrsi ili dejstvu diskriminišu osobe s invaliditetom. Preporučuje se da države potpisnice zakonom zaštite pravo svih na poslovnu sposobnost na ravnopravnoj osnovi;

(b) Uspostave, priznaju i obezbijede osobama s invaliditetom pristup širokom spektru podrške u ostvarivanju njihove poslovne sposobnosti. Mjere zaštite za ovu podršku moraju se zasnivati na poštovanju prava, volje i sklonosti osoba s invaliditetom. Podrška treba da zadovolji kriterijume definisane paragrafom 29, o obavezama država potpisnica da se pridržavaju člana 12, paragrafa 3, Konvencije;

(c) Blisko se savjetuju s osobama s invaliditetom, uključujući i djecu s invaliditetom, i aktivno ih uključuju, kroz njihove reprezentativne organizacije, u razvoj i sprovođenje zakona, politika i ostalih procesa donošenja odluka koji jačaju primjenu člana 12.

51. Komitet ohrabruje države potpisnice da preduzmu, ili odrede sredstva za istraživanje i razvoj najboljih praksi u vezi s pravom na jednako priznanje poslovne sposobnosti osoba s invaliditetom i podrške u ostvarivanju poslovne sposobnosti.

52. Države potpisnice se ohrabruju da razvijaju efikasne mehanizme za suzbijanje formalnog i neformalnog zamjenskog odlučivanja. U tu svrhu Komitet poziva države potpisnice da obezbijede osobama s invaliditetom priliku da donose suštinske odluke o svojim životima i da razvijaju svoju ličnost, i tako podrže ostvarivanje njihove poslovne sposobnosti. To uključuje, ali nije ograničeno na prilike za izgradnju društvenih veza; prilike za rad i zarađivanje za život na ravnopravnoj osnovi s drugima; više izbora mjesta stanovanja u zajednici i uključivanje u obrazovanje na svim nivoima.

